

MICHAŁ SZOSTAK, *The Organ as a Source of Inspiration: The Rebirth of a Giant (Paris – Vatican – Licheń); Organy, jako źródło inspiracji: odrodzenie giganta (Paryż – Watykan – Licheń)*, Opole: Wydawnictwo SINDRUK-DIMK 2021, 583 ss.

Wiek XIX to okres intensywnych przemian w budownictwie organowym. Nowo powstające symfoniczne organy stały się inspiracją dla działających wówczas kompozytorów. Tematyce inspiracji oraz zbadania jej roli w procesie twórczym poświęcona jest najnowsza publikacja dr. Michała Szostaka. Autor skoncentrował się na zagadnieniu inspiracji brzmieniem symfonicznych organów Aristide'a Cavallé-Colla, a także organów bazyliki pw. Najświętszej Maryi Panny Licheńskiej w Licheniu Starym. Przedstawione opracowanie jest oryginalnym ujęciem problematyki.

Trzon recenzowanej publikacji stanowi praca doktorska Autora zatytułowana *Organy, jako źródło inspiracji w sztuce improwizacji i praktyce wykonawczej*, napisana pod kierunkiem prof. Andrzeja Chorościńskiego i obroniona w 2019 r. na Uniwersytecie Muzycznym Fryderyka Chopina w Warszawie. Treść tej dysertacji została uzupełniona o kilkanaście artykułów opublikowanych przez dr. Szostaka na łamach anglojęzycznych czasopism: brytyjskiego „The Organ”, kanadyjskiego „Organ Canada”, amerykańskich „The Diapason” oraz „The Vox Humana”.

Integralną część książki stanowi płyta CD. Zawiera ona pięć utworów (*Sortie Grand-Chœur* op. 122, nr 8 Louisa Jamesa Alfreda Lefébure-Wély'ego; *Prière et Berceuse* op. 27 Alexandre'a Guilmana; *Marche Pontificale* z *I Sonaty d-moll* Jacques-Nicolasa Lemmensa; *III Chorał a-moll* op. 40 Cesara Francka; cykl improwizacji w formie pięcioczęściowej symfonii organowej) w wykonaniu Michała Szostaka na organach bazyliki licheńskiej. Utwory zarejestrowane na płycie należą do klasyki francuskiej literatury organowej drugiej połowy XIX w. i trafnie korelują z podjętą w książce problematyką. Wybór instrumentu także nie był przypadkowy, gdyż Autor przez wiele lat pełnił w Licheniu obowiązki głównego organisty i miał sposobność dogłębnie poznać tamtejsze instrumentarium organowe.

Książka składa się z siedmiu rozdziałów. Rozdział pierwszy jest rodzajem wprowadzenia. Opisany w nim został kontekst społeczno-kulturowy, który charakteryzował XIX w. Na tym tle ukazano rozwój romantycznych idei i prądów w muzyce, ze szczególnym uwzględnieniem zmian w europejskim budownictwie organowym. Następnie Autor przedstawił sylwetkę Aristide'a Cavallé-Colla jako

kluczowej postaci symfonicznego budownictwa organowego we Francji, by przejść do prezentacji cech i ewolucji organów symfonicznych na przykładzie wybranych dzieł tego organmistrza. Owe cechy oraz ich zmienność w czasie stanowią podstawowe pole, na którym dr Szostak w dalszej części książki rozważa pojęcie inspiracji płynącej z instrumentu, którym dysponuje wykonawca.

W rozdziale drugim opisany został niezrealizowany projekt instrumentu Cavallé-Colla dla bazyliki św. Piotra w Watykanie. Stanowił on inspirację dla powstania organów w bazylice licheńskiej. Z tego względu treść rozdziału drugiego, liczącego zaledwie 13 stron, należałoby raczej włączyć do rozdziału trzeciego, w którym bardzo dokładnie opisano organy licheńskie i dokonano analizy porównawczej tego instrumentu ze wspomnianym projektem Cavallé-Colla.

Obszar badawczy dotyczący największych organów w sposób naturalny prowadzi do kwestii ich porównywania pod względem wielkości. Zagadnieniu temu poświęcony jest rozdział czwarty, w którym dokonano klasyfikacji największych organów Polski, Europy i świata oraz umieszczono na tym tle instrumentarium licheńskiej bazyliki. Dr Michał Szostak zastosował tu autorską metodę (zrezygnowałbym z określenia „metodologia”) porównywania organów, znaną z jego wcześniejszej publikacji poświęconej organom bazyliki licheńskiej (*Licheńskie organy na tle największych instrumentów Polski, Europy i świata*, Licheń Stary 2017). Kryterium klasyfikacji jest „ilość rzędów piszczałek i urządzeń dodatkowych obsługiwanych z jednego kontuaru”.

Rozdział piąty poświęcony jest zjawisku inspiracji w ogólności i analizie jej źródeł. Autor opisuje cechy organów jako instrumentu muzycznego stanowiącego inspirację dla organisty. Następnie omawia pojęcie stylowej improwizacji oraz sztukę interpretacji literatury organowej, charakteryzując style wykonawcze w odniesieniu do kompozytorów, których utwory zostały zaprezentowane na płycie CD.

W rozdziale szóstym dokonano analizy formalnej utworów zamieszczonych na płycie CD pod kątem charakteru i dynamiki brzmienia, osiągniętych w drodze kompromisu rejestracyjnego pomiędzy ideałem brzmieniowym określonym bardziej lub mniej dokładnie przez kompozytorów a własnymi inspiracjami płynącymi z organów licheńskich (co dostrzegalne jest zwłaszcza przy analizie swojej improwizacji). Podobnie jak w rozdziale czwartym zastąpiłbym sformułowanie „metodologia wyboru” – „metodą wyboru”.

Rozdział siódmy poświęcony jest kwestii percepcji muzyki organowej, ze szczególnym uwzględnieniem wieloaspektowego zjawiska inspiracji. Liczący zaledwie siedem stron rozdział włączyłbym jako punkt do rozdziału piątego, gdzie rozważane jest pojęcie inspiracji i jej źródeł.

Podsumowując omówienie książki, należy przede wszystkim podkreślić, że jest ona na gruncie polskim pierwszym tak obszernym studium poświęconym roli instrumentu jako źródła inspiracji dla organisty, zarówno w sztuce stylowej improwizacji, jak i historycznie zorientowanej praktyce wykonawstwa organowej muzyki symfonicznej francuskiego kręgu kulturowego drugiej połowy XIX w. Co warte

podkreślenia – Autorowi udało się zgłębić zjawisko inspiracji, które w zależności od obranego kontekstu i perspektywy może dotyczyć wielu wymiarów rzeczywistości muzycznej: od pomysłu organmistrza na konkretny instrument, poprzez trendy w budownictwie organowym i wzajemne przenikanie się sztuki organmistrzowskiej i twórczości organowej, aż po cechy wewnętrzne muzyka-wykonawcy czy okoliczności konkretnego wykonania. Na uznanie zasługuje bogaty wykaz bibliograficzny uwzględniający międzynarodową literaturę przedmiotu, rzadko wykorzystywaną lub w ogóle nieuwzględnianą w polskiej refleksji naukowej.

Dr Michał Szostak w sposób rzetelny opracował podjęty temat badawczy, wykazując się erudycją oraz potwierdzając swój warsztat naukowy i artystyczny. Prezentacja treści wzbudza zaufanie czytelnika. Lektura książki daje wiele satysfakcji i budzi zaciekawienie. Jej struktura jest w miarę przejrzysta oraz uzasadniona od strony merytorycznej i metodologicznej. Na uznanie zasługuje szata graficzna (liczne ilustracje, tabele i rysunki w tekście) oraz edytorska publikacji. Cennym walorem książki jest decyzja wydania jej w formie dwujęzycznej – po polsku i angielsku, co daje szansę na upowszechnienie badań i analiz Autora poza granicami Polski.

Andrzej Prasał